

Літаратура як лёс

Абнаўленне ўласнай памяці — з'ява не такая і рэдкая. Асабліва калі прыгадваеш тое, што з гадамі паступова забываецца. Часам нешта ўспрымаецца па-новаму. Калі факты, з'явы, учынкi ў супастаўленні з іншымі паўстаюць больш выразна, акрэслена. Пра ўсё гэта хочацца падзяліцца з іншымі. Калі ж ты пісьменнік — не толькі з блізкімі табе людзьмі. Не памылюся, калі скажу, што акурат гэта і падштурхнула Зіновія Прыгодзіча на выданне сваёй чарговай літаратурна-крытычнай, даследчыцкай, публіцыстычнай трылогіі «Постаці».

Пачатак ёй паклала аднайменная кніга ў 2011 годзе, што мела падзагаловак «З цэлым народам гутарку весці...». Надзіва запамінальныя атрымаліся партрэты Валерыя Анісенкі, Міхася Дрынеўскага, Марыі Захарэвіч, Леаніда Захлеўнага, Адама Мальдзіса, Івана Міско, сына Якуба Коласа Міхася Міцкевіча, Георгія Паплаўскага, Янкі Сіпакова, Анатоля Сульянава.

Праз тры гады выйшла другая кніга «Постаці» з падзаголоўкам «Сэрца мільёнаў падслухаць біцця...» Як і ў першым выпадку, гэта не традыцыйныя дзесяць гутарак, калі той, хто бярэ інтэрв'ю, задае пэўныя пытанні, каб атрымаць на іх адказ, а менавіта дыялогі, якія, дзякуючы майстэрству З. Прыгодзіча, пашыраюць свае жанравыя межы. У выніку атрымаліся дыялогі-партрэты, дыялогі-нарысы, дыялогі-эсэ. Таксама было прадстаўлена дзесяць твораў — гонар нацыі: Наталля Гайда, Валянціна Гаявая, Міхася Казінец, Леанід Левін, Міхаіл

добра арыентуецца ён у сучаснай культурнай прасторы. Найважнейшы для яго крытэрыі — талент і толькі талент. Бо менавіта ён шмат гаворыць пра творцу, сведчыць аб ягоных набытках, аб тым, якая роля належыць яму ў сучаснай літаратуры, мастацтве, культуры — у залежнасці ад таго, на якой ніве працуе.

Дарэчы, да месца сказаць, што на творчасць З. Прыгодзіча-празаіка ў свой час звярнуў увагу народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, а Іван Антонавіч, цудоўны знаўца беларускай мовы, сам надзіва псіхалагічна глыбокі празаік, быў вельмі патрабавальны да слова, а таму строгі ў сваіх ацэнках. У гэтым пераконваешся, знаёмячыся з новым трохтомнікам З. Прыгодзіча. У кожнай кнігі свая назва: «Літаратура як лёс», «Як маланка, як хлеб», «Ці далёка чуваць?» Толькі падзагаловак паўсюль аднолькавы: «Пра літаратуру і літаратараў» (Мінск, «Деловая печать», 2019).

Асабліва хвалююча перагортваць старонкі жыццёвага і творчага лёсу тых, хто, як і Я. Брыль, пайшоў ужо ў лепшы свет: Г. Бураўкіна («Век, адведзены мне,

ягоную сутнасць, і дапамагае тое, што піша З. Прыгодзіч.

У назве трэцяй кнігі, «Як маланка, як хлеб», — нечаканае параўнанне. Але яно невыпадковае. «Пазычыў» яго З. Прыгодзіч у знакамітага бразільскага пісьменніка Жоржа Амаду, у якога ёсць такое выказванне: «Літаратура павінна стаць зброяй народа — грознай, як маланка, і простаю, як хлеб». Прывёўшы яго, Зіновій Кірылавіч патлумачыў: «У гэтай ёмкай формуле “як маланка, як хлеб” заключаецца, на мой погляд, вычарпальная праграма ўратавання і развіцця нашай літаратуры. А ўсё, што вы прачытаеце ў кнізе, далей, толькі пацвярджае, дапаўняе, паглыбляе сказанае».

Творчасць пісьменнікаў, пра якіх прамаўляе З. Прыгодзіч, трывала прапісана ў гісторыі нацыянальнага прыгожага пісьменства. Адметнасць матэрыялаў і ў тым, што ў іх поруч з разглядам творчасці пэўнага аўтара, глыбокага і ўсебаковага прачытання напісанага ім асабліва адчувальны асабісты след самога даследчыка. Назіраецца і працяг гаворкі, што вялася ў папярэдніх кнігах.

Адметна, што са старонак паўстаюць не забранзавелыя партрэты таго ці іншага пісьменніка, а жывыя і ў нечым блізкія як аўтару, так і кожнаму чытачу асобы. Тое падкрэсліваюць і назвы: «МОЙ БРЫЛЬ, альбо Характэрнае роднага слова», «ДОЎГАЯ ДАРОГА ДАДОМУ, альбо Некалькі суб'ектыўных згадак пра Васіля Быкава», «НЕЛЬГА ЗАБЫЦЬ, альбо Чароўныя ветразі памяці сустрэчы з Уладзімірам Ка-

Савіцкі, Максім Лужанін, Алясь Савіцкі, Барыс Сачанка, Міхаіл Фінберг, Мікалай Яроменка.

Трэцяя кніга «Постацяў» пазначана 2016 годам. Падзаглавак яе «Гэткай шукаю цэлы век чэсці...» сведчыць, што чакаецца сустрэча з творцамі знакамітымі. Сапраўды, кніга атрымалася асветленая жыва-творным святлом Генадзя Аўсяннікава, Генадзя Бураўкіна, Васіля Быкава, Аксаны Волкавай, Аляксея Дударова, Уладзіміра Ліпскага, Ігара Лучанка, Георгія Марчука, Мікалая Пінігіна, Леаніда Шчамялёва.

Пра кожнага, прадстаўленага ў «Постацях», можна гаварыць шмат. Аднак дыялогі 3. Прыгодзіча ці не ўпершую чаргу цікавыя тым, што аўтар знайшоў свой падыход у высвятленні феномена таго ці іншага творцы, сказаў пра яго тое, чаго не заўважылі іншыя. Ці падаць ужо знаёмае ў іншым, больш глыбокім і ўсебаковым ракурсе. Напрыклад, духоўна ачышчаецца пасля знаёмства з гутаркай з А. Савіцкім «Толькі мужны дасягае мэты». Здавалася б, пра Аляся Ануфрыевіча ведаеш шмат, даводзілася з ім неаднойчы сустракацца, чытаць ягоныя кнігі, рэцэнзаваць іх. А тут паўстае шмат у чым, па сутнасці, новы Алясь Савіцкі. Канешне, гэтак ж душэўна чысты, адкрыты, у многім даверлівы, але разам з тым куды больш відавочная ягоная жыццёвая мудрасць, тая разважлівасць, што і дазваляла мець уласны погляд на тых ці іншыя падзеі, але ён настолькі ўсвядомлены, асэнсаваны і пераасэнсаваны, што з Алясем Ануфрыевічам нельга было не пагадзіцца.

Ці ўзяць дыялогі з Б. Сачанкам («Жыць інтарэсамі людзей»), М. Казінцом («Музыка — душа народа»), М. Лужаніным («Сэрца паэтава біцца павінна дваццаць чатыры гадзіны!») Асалода ад знаёмства з імі найвялікшая. Письменнік знаходзіць той стрыжань, адштурхоўваючыся ад якога лёгка «разгортваць» старонкі жыцця і творчасці кожнага з гэтых творцаў, засяроджваючы ўвагу на тым галоўным, што дазваляе іх бачыць менавіта як Асобу. Кола суразмоўцаў 3. Прыгодзіча сведчыць на карысць таго, наколькі ў яго разнакавыя творчыя інтарэсы, як

я пражыў не дарма...»), В. Быкава («Літаратура — гэта вечавы звон»). Пра абодвух напісана шмат, нямала друкавалася і інтэрв'ю, узятых у іх. Але 3. Прыгодзіч ніколькі не паўтараецца, бо найперш сканцэнтраваны на тым, пра што менш сказана, што абыходзілася ўвагай. Тэкст прадстаўлены ў поўным аб'ёме, без скарачэнняў.

Вартыя ўвагі меркаванні В. Быкава пра тое, як стасуюцца між сабой праўда жыцця і праўда мастацтва. Спачатку Васіль Уладзіміравіч адзначыў, што «праўда жыцця — гэта той ідэал, да якога імкнецца мастацтва. Рэалістычнае мастацтва, я маю на ўвазе». І развіў думку: «Але справа ў тым, што праўда жыцця настолькі шматгранная, настолькі складаная і глыбокая, што дасягнуць яе ўдаецца далёка не кожнаму і не ў кожным творцы. Мы ведаем прыклады, калі ўся творчасць нават вельмі таленавітага мастака (мастака ў шырокім сэнсе слова) з'яўлялася нічым іншым, як менавіта спробай наблізіцца да гэтага ідэалу, да праўды жыцця.

Але, зразумела, кожны набліжаецца па-свойму, у адпаведнасці са сваім талентам. Адзін вельмі блізка, другі — магчыма, напалову, а трэці робіць толькі першыя крокі ў гэтым накірунку.

Тым не менш у рэалістычным мастацтве праўда жыцця заўсёды ёсць той ідэал, заветны арыенцір, да якога яно імкнецца...» А народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч надзіва афарыстычна вызначыла сутнасць сваёй працы: «Навошта той талент, калі няма сэрца...» Гэтае выказванне добра стасуецца і да таго, чым жывуць, як працуюць, якімі памкненнямі напоўнены тыя, хто стаў героем, як новай кнігі 3. Прыгодзіча, так і папярэдніх. Геніі, як вядома, бываюць розныя. Нездарма распаўсюджаны выраз «злы геній». Талент жа — катэгорыя асабліва. Каб лепей разумець

раткевічам», «ПАЭЗІЯ ЯК ПРАДЧУВАННЕ. Пра Жэню Янішчыц — па-сяброўску і па-зямлячку».

Кожны з гэтых матэрыялаў надзвычай цікавы. Як у той дбайнай гаспадыні: што ні згатуе, адна смаката. Аднак асабліва хачу запыніцца на згадках пра У. Караткевіча.

Не сказаць, каб пры ягоным жыцці крытыка гэтак ужо ахвотна пісала пра яго новыя кнігі. З Прыгодзіч — не з тых, хто ўзяўся пісаць пра яго, кіруючыся творчай кан'юктурай. Сваімі творамі У. Караткевіч імкнуўся ўзгадаваць з беларусаў нацыянальна свядомых грамадзян, патрыётаў сваёй Беларусі. Разумеючы, наколькі велізарная тут роля прыгожага пісьменства... Але аднаго гэтага мала. Усё жыццё павінна быць прасякнута нацыянальным духам. «Мая мара, — прызнаваўся ён, — каб цягам часу тое, што можна яшчэ аднавіць, было адноўлена. Ну, а тое, што некаму замінае і здаецца непатрэбшчынай — старыя драўляныя цэркаўкі, млыны, даўнія хаты, цікавыя гаспадарчы пабудовы, — пажадана, каб усё гэта было перавезена і сабрана ў адным месцы. У музеі народнай архітэктуры і быту. У музеі пад адкрытым небам. Як гэта зроблена ў Швецыі, у цэнтры Стакгольма. Зрэшты, як і ў нашых украінскіх суседзях, у Львове».

Знайшлося ў кнігах 3. Прыгодзіча месца і артыкулам, рэцэнзіям. Можна пазнаёміцца і з ягонымі дзённікавымі запісамі, дзе ёсць развагі пра літаратуру, даецца ацэнка некаторым пісьменнікам. Ухвальна, што ён не абышоў увагай і незаслужана забытых літаратараў, сярод якіх, напрыклад, Фёдар Янкоўскі, цудоўны прэзаік, знаўца роднай мовы, заснавальнік навуковай школы беларускай фразеалогіі.

Уражанне ад кнігі 3. Прыгодзіча, як ад папярэдніх, так і ад новых, — нібы перад табой выбраныя старонкі міні-гісторыі нацыянальнага прыгожага пісьменства. Яны могуць стаць настольнымі для настаўнікаў, выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры, літаратуразнаўцаў, культуралагаў і ўсіх, хто працуе на ніве беларушчыны.

Алясь МАРЦІНОВІЧ

